

શ્રી મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક

પ્રવચન નં. ૧૫

અધિકાર ૭મો

સ્થળ:સુવર્ણપુરી તા.:૧૨.૦૪.૬૨ ગુરુવાર

મંગલાચરણ

શમો લોએ સવ્વ અરિહંતાણં;
શમો લોએ સવ્વ સિદ્ધાણં;
શમો લોએ સવ્વ આચરિયાણં;
શમો લોએ સવ્વ ઉવજ્જયાણં;
શમો લોએ સવ્વ ત્રિકાળવર્તી સાહૂણં;
ઔંકાર બિન્દુ સંયુક્તં નિત્યં ધ્યાયન્તિ યોગિનઃ।
કામદં મોક્ષદં ચૈવ ઔંકારાય નમોનમઃ॥
મંગલં ભગવાન્ વીરો મંગલં ગૌતમો ગણી ।
મંગલં કુંદકુંદાર્યો જૈન ધર્મોસ્તુ મંગલમ્ ॥
નમઃ સમયસારાય સ્વાનુભૂત્યા ચકાસતે ।
ચિત્સ્વભાવાય ભાવાય સર્વ ભાવાન્તરચ્છિદે ॥
ત્રિકાળ દિવ્યધ્વનિ દાતાર...

ઉભયાભાસી મિથ્યાદ્રષ્ટિ

“જેટલો પરાશ્રિત વ્યવહાર તે સઘળોય છોડાવ્યો એમ હું માનું છું....”
સમજાણું કાંઈ? જેટલો પરના આશ્રયે પરદ્રવ્યના આશ્રયે જેટલા વિકલ્પો થાય, ભેદ પડે એ બધો ભેદ ભગવાને છોડાવ્યો છે. નવનીતભાઈ આ મોટા ગોટા ઉઠે છે. જો ઊંઘી શ્રદ્ધા ને ત્યાગી નામ ધરાવીને તો મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે એમ કહે છે. ચંદુભાઈ આહાહા! લોકોને બાહ્યત્યાગ અને બાહ્ય ક્રિયાકાંડનું એટલું પોષણ ને મિઠાશ કે એમાં સત્યની શ્રદ્ધા કેટલી લૂંટાય છે એની એને ખબર નથી. કહે છે ભગવાન અમૃતચંદઆચાર્ય મુનિ, કુંદકુંદઆચાર્યની પ્રવચન પુસ્તકોના ટીકાકાર મહા ભાવલિંગી સંત હતા, ધર્મધુરંધર, ધર્મના થાંભલા દિગંબર મુનિ હતા, ભાવલિંગી

સંત હતા. એ કહે છે કે ભગવાને જ્યારે પર તરફની હિંસા, જૂઠું, ચોરી, અસત્ના ભાવ છોડાવ્યા તો મેં એમ માન્યું કે આત્મા સિવાય જેટલા પરદ્રવ્યના આશ્રયે ભાવ થાય એ બધા વ્યવહારને ભગવાને છોડાવ્યો છે. કહો બરાબર છે? ક્યા હૈ સ્વરૂપચંદજી! વ્યવહાર છોડાવ્યા હૈ. છોડ દેના ને?

(શ્રોતા : વ્યવહાર આતા તો હૈ) વો તો કહતે હૈ આતા હૈ, પણ દૃષ્ટિમેં હેય ઉસકો સમજના. ક્યા કહેતે હૈ દેખો. (શ્રોતા : આવે એને કહેને) આવે એને ના પાડે ને, ન આવે એને કોને ના પાડે? નથી આવ્યો, મહારાજ કહે, અહીં આવીશ નહીં. ભાવ અંદર વ્યવહાર આવે ખરો. દયા, અહિંસા, સત્ય, દત્ત ભાવ હોય ખરો, પણ હેય છે. શ્રદ્ધામાં આદરણીય નથી, શ્રદ્ધામાં આદરણીય માને તો મિથ્યાદૃષ્ટિ (છે) મિથ્યાદૃષ્ટિ થાય. સમજાણું કાંઈ? “તેથી પરાશ્રિત વ્યવહાર છે એ સઘળો જ છોડાવ્યો છે. ભાષા આકરી સઘળો જ છોડાવ્યો છે....” વ્યવહારનો કોઈ પણ કણ પરાશ્રિત થાય એને ભગવાને આદરણીય કહ્યો નથી. કહો આ ગોટા છે ને ઓલ્યા કહે, નહિ વ્યવહાર ધર્મનું કારણ છે. વ્યવહારથી ધર્મ થાય, વ્યવહાર કરતાં કરતાં થાય ને વ્યવહાર સાધન ને નિશ્ચય સાધ્ય. અરે! વ્યવહાર સાધન તો વ્યવહારનયે કહ્યું છે. વ્યવહારનયે વ્યવહાર સાધન કહ્યું છે એ હેય છે. આદરણીય નથી. નિશ્ચય શું? એની વ્યાખ્યાય પોતે કરશે ભેગી. સમજાણું કાંઈ? તો સત્પુરુષ એક નિશ્ચયને જ ભલા પ્રકારે નિશ્ચયપણે અંગીકાર કરી નિશ્ચયને... સમજાય છે? છે ને? (સમયસાર કળશ - ૧૭૩)

નિખિલોઽપ્યન્યાશ્રયસ્ત્યાજિત :

સમ્યક્ નિશ્ચય મેકમેવ તદમી નિષ્કમ્પમાક્રમ્ય કિં ॥૧૭૩॥

એ નિશ્ચયને ભલા પ્રકારે, ભલા પ્રકારે કહેવાનો આશય શું છે? એકલી કથન શૈલીમાં એની વાત ન રહે, એમાં જ્ઞાન એનો ખુલાસો કરશે પાછો નિશ્ચય એટલે શું? નીચે કહેશે. જુઓ એ જ્ઞાનઘન કહેશે, શુદ્ધજ્ઞાનઘન, શુદ્ધજ્ઞાનઘન જે જ્ઞાયકભાવને શુદ્ધ કહ્યો છે છઠ્ઠી ગાથામાં, એ ઉપર મેળનું કારણ બીજો અર્થ થઈ ગયો હતોને! સ્વભાવથી અભિન્ન, વળી રાત્રે કહે આમ છે, વાત સાચી કીધું વાત થઈ ગઈ'તી ખરી પણ પાછું જ્ઞાયક સાથે મેળવ્યું. ઓલી છઠ્ઠી હારે કે શુદ્ધ તો જ્ઞાયકભાવને જ કહે છે. પૂછ્યો છે ને પ્રશ્ન છઠ્ઠીમાં શુદ્ધ કહેવો કોને કે જેને અમારે સેવવો? શિષ્યે પ્રશ્ન કર્યો કે આપ શુદ્ધ કહો છો કોને કે અમારે સેવન કરવું? કહે છે.

ण वि होदि अप्पमत्तो णपमत्तो जाणगो दु जो भावो ।।

જાયક જે ભાવ ‘એવં ભણંતી શુદ્ધ’ જાણકુ સ્વભાવ જાયક, ત્રિકાળભાવ એને અમે શુદ્ધ કહીએ છીએ. એ શુદ્ધનો પદછી આ અર્થ કર્યો. સમજાણું કાંઈ? “કહે છે એક નિશ્ચયને જ ભલા....” પ્રકારે નિશ્ચયપણે બે શબ્દ નિકલ ગયે ‘એકમૂએવ’ એમાંથી. બે નિશ્ચય ક્યાંથી આવ્યા? સમયગનિશ્ચય એક ‘એકમૂએવ’ એમ (સમ્યગનિશ્ચયમેકમેવ) એ એકને જ એમ કરીને નિશ્ચય લીધું ખાલી. “નિષ્કંપપણે એમ ને?....” ઠીક નિષ્કંપનો અર્થ સમ્યક્ કર્યો સમજાણું કાંઈ? એ તો નિશ્ચળ હા એ નિશ્ચય છે. એ શબ્દ નિશ્ચળ જોઈએ. એમાં લાખ્યું છે? (શ્રોતા : હા) લ્યો, એટલું સુધારવાનું નીકળ્યું વળી. મેં કીધું આ બે નિશ્ચય કેમ આવ્યા એટલે ઓલામાં એમ કીધું ને સમ્યગનિશ્ચયમેકમેવ. વળી એકમનો પાછો બીજો નિશ્ચય કીધું? પણ આમાં તો ઈ છે ને ‘નિષ્કંપમાક્રમ્ય’ નિશ્ચળપણે એમ જોઈએ, નિશ્ચળપણે એમ જોઈએ. લ્યો, આ નવામાં સુધારજો એ દેવાનુપ્રિયા. નવનીતભાઈ તરફથી છપાય છે ને આ બધા એમાં નાંખજો જરી આમાં. શું કીધું સમજાણું કાંઈ?

ભારે ગાથા આવી છે આ, માખણ છે માખણ. સમજાણું આ? અરે! ધર્મી જીવો કહે છે કે અરે અભિલાષી સત્યના કામી! એ ભગવાને વ્યવહારનો જેટલો પરવસ્તુ છે ભલે દેવ, ગુરુ, શાસ્ત્ર, ભક્તિ, પૂજા એ ભાવ શ્રદ્ધામાંથી તો છોડાવ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? સમજમે આતે હૈ? જ્યારે છોડાવ્યો ત્યારે હવે પણ ક્યાં જાવું હવે? એકને છોડીને જાવું ક્યાં? ક્યાંય શરણ? કહે હા. “એક નિશ્ચયને નિશ્ચયપણે....” સમજાણું? “ભલા પ્રકારે નિશ્ચળપણે અંગીકાર કરી....” લ્યો હવે આટલું શુદ્ધની વ્યાખ્યા કરી જુઓને જરી. હળવે હળવે જઈએ. શબ્દના બરાબર અર્થ ન હોય તો. નિશ્ચળપણે જાયક, હવે એ નિશ્ચય શું એનો ખુલાસો કરે છે. “શુદ્ધ જ્ઞાનધનરૂપ....” આ નિશ્ચય. સમજાય છે? જે જાયકભાવ કીધો હતો છટ્ટી ગાથામાં એક જાયકભાવ, જાયકભાવ, ચૈતન્ય સ્વભાવ, એકરૂપભાવ, અભિન્નભાવ આત્મા સાથે જાયકભાવનો અભિન્ન ભાવ એવો એક આત્મા “શુદ્ધ જ્ઞાનધન....” એનો આશ્રય કરી, “નિશ્ચળપણે અંગીકાર કરી, પોતાના મહિમામાં સ્થિતિ કેમ કરતા નથી?....” હજી એમાં ન્યાય નાંખ્યો. ઓલા વ્યવહારનો મહિમા કેમ કરે છે, અને “નિશ્ચયનો મહિમા કેમ કરતા નથી?....” એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

પોપટભાઈ! આ તકરાર કરે છે ને કેશવજીભાઈ! કે સોનગઢવાળા વ્યવહાર આદરણીય નથી, વ્યવહારમાં ધર્મ નથી, પણ આ શું કહે છે આ? (શ્રોતા : ...) સોનાને કાટ ન હોય, સોનાને કાટ લાગે? એમ સોનગઢના ભાવને કાટ ન લાગે એમ કહે છે મૂળ તો.

સત્યવાતને કાટ હોઈ શકે નહીં, ત્રિકાળ જ્ઞાયકભાવ, શુદ્ધ, ચૈતન્યમૂર્તિ, જ્ઞાન શુદ્ધ, એવા નિશ્ચયને એ વસ્તુને અંગીકાર કરી, નિષ્કંપપણે નિશ્ચળપણે એમાંથી ન ચળાય એ રીતે અંગીકાર કરી, અને પોતાના મહિમામાં એ સ્વરૂપ પૂર્ણાનંદ, અભેદ, અખંડ છે “એની મહિમામાં સ્થિતિ ટકવું કેમ કરતા નથી?...” બીજી રીતે કહીએ તો વ્યવહાર છોડાવ્યો છે તેની મહિમા કેમ છોડતા નથી? ભાઈ, નવનીતભાઈ! જુઓ આ મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક. હૈ કે નહીં? ધરમચંદજી! ક્યા કહતે હૈ? તકરાર, તકરાર લોકો કરતે હૈ. (શ્રોતા : જાણતે નહિ તો ક્યો?) જાણકે, જાણકર દષ્ટિમેંસે પહેલે છોડના, શ્રદ્ધામેંસે પહેલે છોડના, પીછે સ્વરૂપકી સ્થિરતા હોગા તો સબ છૂટ જાયેગા. પહેલે શ્રદ્ધામેંસે હર સમય છૂટના, એ છૂટના, છૂટના અર્થાત્ ઉસકા આશ્રય કરના નહિ ને નિશ્ચયકા આશ્રય, પીછે સ્વરૂપકી સ્થિરતા હોગી તો વ્યવહાર સહજ છૂટ જાયેગા. સહજ છૂટ જાયેગા, પણ પહેલી શ્રદ્ધામેં છૂટનેકા અભિપ્રાય નહિ અને લાભદાયક હૈ... લાભદાયક હૈ લાભ કરતે કરતે નિશ્ચય હોગા. વ્યવહાર સાધન કરતે કરતે ભાઈ વ્યવહાર તો કરતે હૈ તો કુછ લાભ હોગા નિશ્ચયકા. મીંડાકા લાભ હોગા ચાર ગતિમેં રુલનેકા. સમજમેં આયા?

કહતે હૈ “અરે સત્પુરુષો....” જુઓ પાછી વાત શું કરી છે? સંતો શબ્દ પડ્યો છે ને સંતો ભાઈ! એ સંતનો અર્થ સમ્યગ્દષ્ટિ સત્પુરુષ સંત: સંતો એટલે સંત: એટલે સમકિતી હૈ! ધર્મી જીવ એ વ્યવહારના જેટલા દયા, દાન, વ્રત, તપ, ભક્તિ, પૂજા જેટલા ભાવ થાય એ બધા ધર્મ નથી, એમ શ્રદ્ધામાં છોડવા લાયક છે. વાંચન કરતા નથી અને સમજતા નથી કે પાઘરું એમ કહે કે આ ત્યાગીને માનતા નથી, ફલાણાને માનતા નથી. અરે ભગવાન! શેના ત્યાગી પણ, ધર્મના ત્યાગીને માને કે અધર્મના ત્યાગીને માને? શુભભાવ અંગીકાર કરનાર તો ધર્મનો ત્યાગી છે. નવનીતભાઈ! આહાહા! કહે છે જુઓ આ શ્લોક છે આ વસ્તુ બેન છે કે નહિ મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક? નવનીતભાઈના ઘરેથી કહું છું. જોડે છે? લ્યો, લ્યો તો ખરા! આ વાંચો તો ખરા કે આ પાછું ઘરનું નથી કહેતા આંહી. નવનીતભાઈ! હેં? આંહી ઘરનું નથી કહેતા કોઈ એમ કહે કે આ મારું ઘરનું કે જુઓ આમાં લખ્યા પ્રમાણે ઘરની વાત તો ઘરની છે, પણ આંહી આ લખ્યા પ્રમાણે એના ભાવ ચાલે છે. કહો સમજાણું કાંઈ? કેટલી વાત કરી છે એક શ્લોકે!

શુદ્ધજ્ઞાનધને મહિમ્નિ ન નિજે બદ્ધન્તિ સન્તો ધૃતિમ ॥ ૧૭૩ ॥

લ્યો, અરે ધીર પુરુષો સ્થિતિ કરે છે ધૃતિનો અર્થ સ્થિતિ કરી. અરે ! ધર્માત્મા સત્પુરુષ એ વ્યવહારના જેટલા શાસ્ત્રમાં લખાણ આવે જૈનમાં, જૈનની આજ્ઞાના વ્યવહાર હોં! દ્રવ્યાનુયોગ, ચરણાનુયોગ, કથાનુયોગમાં વ્યવહારની આજ્ઞાના આવે એ બધા વ્યવહારના ભાવ સત્પુરુષોએ શ્રદ્ધામાં છોડવા જેવા છે. આ લખ્યું બધા એમ કહે કે આ લખ્યું શાસ્ત્રમાં, પણ એ લખ્યાની તો વાત હાલે(ચાલે) છે. વ્યવહારનયે જેટલા શાસ્ત્રોમાં લખાણ પરદ્રવ્યઆશ્રિતના આવે, કે પરજીવની દયા પાળવી, દેવ, ગુરુની ભક્તિ કરવી. એ બધા પરદ્રવ્યઆશ્રિત ભાવ છે. એ ભાવને લખાણ શાસ્ત્રમાં વ્યવહાર આજ્ઞાના આવે, એ અભૂતાર્થ દષ્ટિથી કથન છે. વાસ્તવિકપણે એ આદરણીય ધર્માજીવને હોતા (નથી) વાંધો કરે છે. આ આજ્ઞા માન્ય છે કે નહીં? આ આજ્ઞામાં... પણ એ આજ્ઞા વ્યવહારની છે માટે માન્ય છે કે એ છે, પણ આદરણીય નથી. સમજાણું કાંઈ ?

“અરે ! નિશ્ચયને નિશ્ચળપણે અંગીકાર કરી શુદ્ધ જ્ઞાનધનરૂપ પોતાના મહિમામાં સ્થિતિ કેમ કરતા નથી?....” આમાં એટલો અર્થ... નથી આવ્યું? પણ આ નિશ્ચયને નિશ્ચળપણે એટલે નિશ્ચળપણે છે ચોખ્ખુ કળશટીકામાં (શ્રોતા : ...) ગુજરાતીમાં તમારે ક્યાં જોવું છે? હું તો કળશટીકામાં કહું છું. આમાં તો તમારા જેવું હશેને? મૂળ પ્રમાણે એ છે ને? હિમ્મતભાઈએ કર્યું છે ને? આમાં છે. નિશ્ચયને જ નિષ્કંપપણે અંગીકાર કરીને જુઓ છે આમાં, કહો સમજાણું? મહા બે સિદ્ધાંતો જૈન દર્શનના કે જૈન પરમેશ્વરે જેટલો પરદ્રવ્યઆશ્રિત કથન, દયા ઊઠે, દાન, ભક્તિ, પૂજા, વ્રત આદિના ભાવ એ બધા પરદ્રવ્યના લક્ષે ઉત્પન્ન થયેલા ભાવ, પરઆશ્રિત થયેલા ભાવ એની વ્યવહારે શાસ્ત્રમાં કથંચિત્ આજ્ઞા કરી હોય, છતાં તે આજ્ઞાને એ એનું ફળ સંસાર બંધ છે માટે તે છોડવા જેવું છે, એવી શ્રદ્ધા દઢ કરવી. એ શ્રદ્ધામાં ફેરફાર કરશે તો એના આરા કોઈ'દી આવશે નહીં.

“શુદ્ધજ્ઞાનધનરૂપ પોતાના મહિમામાં....” પોતાનો મહિમા દેખો ઓલો પર આશ્રિત છે, પરાશ્રિત ભાવ છે તેનો મહિમા છોડ. એનો મહિમા ને મહાત્તમ આવતું હોય તો આહાહા! વ્યવહારે મહાત્તમ હોય, ભક્તિ ભગવાનની પૂજા, દાન આદિ વ્રતના ભાવમાં વ્યવહારે મહાત્તમ કહેવાય, નિશ્ચયથી ખરેખર મહાત્તમ (નથી). “પોતાના મહિમામાં સ્થિતિ....” પરની મહિમા છોડી અને પોતાના મહિમામાં “શુદ્ધ જ્ઞાનધન સ્વરૂપને અંગીકાર કરી એમાં સ્થિતિ કેમ કરતા નથી?....” કેમ કે તેને આશ્રયે જ આત્માને મોક્ષમાર્ગ છે બીજે આશ્રયે મોક્ષમાર્ગ છે નહિ. નેમચંદભાઈ !

“ભાવાર્થ : અહીં વ્યવહારનો તો ત્યાગ કરાવ્યો છે....” ઠીક. વ્યવહારનો તો ત્યાગ કરાવ્યો છે. હવે ભગવાને કીધો વ્યવહારનો ત્યાગ કરાવ્યો છે, અમૃતચંદ્રઆચાર્ય કહે છે કે, અમે કહીએ છીએ અને ભગવાન કહે છે કે ત્યાગવા યોગ્ય છે. થાય છે ખરો હોં! હોય ખરો. શ્રાવકને હોય, મુનિને હોય, ભાવલિંગી સંતને હોય, વ્યવહાર હોય ખરો, પણ શ્રદ્ધામાં આદરવા લાયક, ને એનાથી ધર્મ થાય એમ માનવા લાયક નથી. શું થાય ? “અહીં વ્યવહારનો તો ત્યાગ કરાવ્યો છે માટે નિશ્ચયને અંગીકાર કરી....” જુઓ નિશ્ચય એટલે આ શુદ્ધજ્ઞાનઘન, “નિજ મહિમારૂપ પ્રવર્તવું યોગ્ય છે....” શુદ્ધજ્ઞાનઘન એટલે જ્ઞાયકભાવ, જ્ઞાયકભાવ એવો આત્મા એટલો એ તો એનો એ અર્થ થયો. સમજાણું કાંઈ ? “શુદ્ધ જ્ઞાન એ નિશ્ચયને અંગીકાર કરી નિજ મહિમારૂપ પ્રવર્તવું યોગ્ય છે....” દેખો, પોતાની મહિમા જ્ઞાનાનંદ, ચિદાનંદ, શુદ્ધ પરમાત્મ સ્વભાવ, એની મહિમામાં મહિમારૂપ પ્રવર્તવું વ્યાજબી છે. લ્યો, બરાબર છે ? એ અમૃતચંદ્રઆચાર્યનો આધાર આપીને વાતને વ્યવહાર છોડવા યોગ્ય છે, નિશ્ચય અંગીકાર કરવા યોગ્ય, બે નયોમાં બે આદરણીય છે, એમ છે નહીં.

ભગવાને બે નય કીધી છે તો બે નય અંગીકાર કરવા યોગ્ય છે, તો બે નયનો વિરોધ છે. બે નયનો વિરોધ છે તો વિરોધ બેય રીતે અંગીકાર કરી શકાય એમ બનતું નથી. સમજાણું કાંઈ ? હવે ટોડરમલજી, ભગવાન કુંદકુંદઆચાર્યનો દાખલો આપે છે કે જુઓ ભાઈ અમૃતચંદ્રઆચાર્યમાંથી તો કાઢ્યું પણ કુંદકુંદઆચાર્ય મહારાજ પણ વ્યવહારને હેય બતાવે છે એ મોક્ષપાહુડની ગાથા ૩૧મી છે. હા આવે છે ઈ મોક્ષપાહુડની ગાથા ૩૧.

જો સુત્તો વવહારે સો જોઈ જગાઈ સકજ્જમ્મિ

જો જગદિ વવહારે સો સુતો અપ્પણો કજ્જે ।।૩૧।।

આ માખણ ગાથા છે આ બધી નવનીતભાઈ ! ટાંકણે આ ગાથા એવી આવી ગઈ છે બરાબર. આંહી માનસ્તંભનો મહોત્સવ છે અને અહીં માન મૂકવાની વાત છે. અભિમાન છોડ, વ્યવહારનું અભિમાન છોડ, એક વાર છોડ, કહે છે મહિમા છોડ. ભગવાન કુંદકુંદઆચાર્ય મોક્ષપાહુડ મોક્ષ છે ને ! ત્યાં વ્યવહારથી મોક્ષ થતો નથી માટે આ ગાથા એમાં આવી છે ભાઈ ! આહાહા ! કુંદકુંદઆચાર્ય મહારાજ મોક્ષપાહુડ, અષ્ટપાહુડ છે એમાં ૩૧મી ગાથામાં, મોક્ષસાર તો મોક્ષ વ્યવહારથી મોક્ષ થતો નથી, ભગવાનની આજ્ઞાવાળો જે વ્યવહાર છે તેનાથી પણ મોક્ષ થતો નથી. એમ ભગવાન કુંદકુંદઆચાર્ય મોક્ષપાહુડની ૩૧મી ગાથામાં ફરમાવે છે. ટોડરમલજી એનો દાખલો આપીને વાતને સત્યને સિદ્ધ કરે છે. જો જગદિ વવહારે સો સુતો અપ્પણો કજ્જે ।

“અર્થ : જે વ્યવહારમાં સૂતા છે....” એટલે કે વ્યવહારના કાર્યને છોડીને, તે પોતાના કાર્યમાં જાગે છે, એ વ્યવહારની સાવધાની છોડી અને નિશ્ચયની સાવધાની કરે છે, એ વ્યવહારમાં સૂતા ને નિશ્ચયમાં જાગતા. સમજાય છે કાંઈ? વ્યવહારમાં સૂતા છે એટલે કે જેટલી વ્યવહારની આજ્ઞા વીતરાગની દયા, દાન, વ્રત, તપ, જપ, ભક્તિ, પૂજા એ ભીખાભાઈ! જેવો રાગ આવે એમાંથી સૂતા છે એટલે એની સાવધાની છોડી દે છે, એનો આશ્રય છોડી દે છે અને પોતાના કાર્યમાં જાગે છે, બે વાત કરી. (વ્યવહાર) વ્યવહારમાં જાગે એ પોતાનું કાર્ય કરી શક્તા નથી એમ સિદ્ધ કર્યું. સમજાણું કાંઈ? વ્યવહાર, ચોથા ગુણસ્થાનને યોગ્ય રાગ આવે, પાંચમાને યોગ્ય રાગ ભક્તિ આદિ હોય, છટ્ટાને યોગ્ય આદિ પંચમહાવ્રતાદિ હોય, પણ એ કાર્યમાં જે જાગ્યા છે, તે પોતાના કાર્યમાં સૂઈ ગયા છે. અને એ કાર્યમાં સાવધાનીને છોડી છે એ પોતાના કાર્યમાં જાગે છે એનો અર્થ એ થયો કે વ્યવહારમાં પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી એમ થયો કે નહિ એનો અર્થ? આહાહા!

આવી વાત સ્પષ્ટ છે એને એના જ્ઞાનમાં એ વાતને બરાબર કબૂલ કરવી (જોઈએ). કબૂલ કરીને આ વાત સિવાય બીજી ત્રણકાળમાં જૈનદર્શનમાં આ વાત સાચી બીજી હોઈ શકે નહીં. આ તો જ્યાં ત્યાં ઓલા પાળે ને આ ક્રિયા કરી ને આ કરીએ ને તે કરીએ એટલે તો પાળે છે ઈ તો સારા છે. અરે! શ્રદ્ધામાં મોટા ગાબડા પડ્યા છે. મિથ્યાત્વના શ્રદ્ધાનાં ગાબડા ત્યાં તારા માખીના ટાંગા જેવી ક્રિયા તોલમાં આવે નહીં. તોલમાં આવે નહીં. સમજાણું કાંઈ કેશવલાલભાઈ? વ્યવહારમાં સૂતા છે કારણકે મોક્ષપાહુડ અધિકાર છે ને? એ વ્યવહારના પરિણામ આવે એમાંથી ખસીને ઠરે છે, સ્વરૂપમાં ઠરે છે એનું કાર્ય થાય છે. વ્યવહારમાં રહે એનું સ્વકાર્ય થતું નથી. આવે છતાં, એમાં સ્વકાર્ય થતું નથી. ભારે વાત ભાઈ! “પોતાના કાર્યમાં ‘યોગી’....” શબ્દ છે ને જોડે છે ને? યોગી સો જોડે યુજ એટલે જોડાણ કરનાર વ્યવહારમાં જેનું જોડાણ છૂટ્યું છે, એનું નિશ્ચયમાં સ્વકાર્યમાં જાગતો સ્વમાં જોડાણ કર્યું છે. દષ્ટિ અને સ્થિરતા જ્ઞાયકમૂર્તિ ભગવાન આત્મા, બસ એ શુદ્ધ એનો આશ્રય લઈને એમાં શ્રદ્ધા ને ઠર, આ ભગવાનની એક આજ્ઞા અનુભૂતિ કરવાની ભગવાનની આજ્ઞા છે. આહાહા! કહો છોટાભાઈ! આ બરાબર છે?

આ બધા વિરોધ કરે છે ને! (શ્રોતા : કરવા દો) કરવા દો. ઈ એનામાં કરે એનામાં એના ઘરે, સત્યમાં કાંઈ હાલે(ચાલે) નહિ લ્યો. એક તો લીધું ને “જે વ્યવહારમાં સૂતા છે....” એટલે વ્યવહારથી ખસી ગયા છે. તે યોગી એટલે સ્વરૂપમાં જોડનાર “પોતાના કાર્યમાં જાગે છે....” આવો શબ્દ આવે છે ને ઓલામાં જરી નહીં? (શ્રોતા :...) હા એ હા

એ પણ આ તો બીજી વાત છે. ઓલી બીજી તથા “જે વ્યવહારમાં જાગે છે....” - જાગવાની વ્યાખ્યા બીજી છે આ. વ્યવહારના પરિણામમાં એકાકાર થઈને એમાં સર્વસ્વ મહિમા માનીને બેઠા છે, “તે પોતાના કાર્યમાં સૂતા છે....” સમજાણું કાંઈ? એમ. આ જાગે છે શુભભાવની ક્રિયાના પરિણામ જેટલી જાતના કીધા, એમાં એકાકાર થઈ જાય છે, જાગે છે એટલે કે જ્ઞાનને એમાં જ એટલું વાળેલું છે. તે પોતાના કાર્યમાં સૂતા છે એ જ્ઞાન સ્વરૂપી ભગવાન આત્મા, જ્ઞાયકભાવ ચૈતન્ય એની દશાનો આશ્રય લઈને દશા પ્રગટ થાય. એ કાર્યમાં સૂઈ ગયા છે એ કાર્ય કરતા નથી.

વ્યવહાર કાર્યમાં જાગતા નિશ્ચયના કાર્યને કરતા નથી. નિશ્ચય કાર્યમાં જાગતા વ્યવહાર આવે તેનો આદર કરતા (નથી). સ્પષ્ટ હૈ કિતની બાત સ્પષ્ટ હૈ. પંડિતે કહ્યા હૈ કે કુંદકુંદઆચાર્યને અમૃતચંદ્રઆચાર્યનો આધાર આપીને બે મોટા થાંભલા. ધર્મના સ્તંભ કુંદકુંદઆચાર્ય અને અમૃતચંદ્રઆચાર્ય ઓલાએ લખ્યું છે. મુમુક્ષુને હા મુમુક્ષુને કુંદકુંદઆચાર્ય ને અમૃતચંદ્રઆચાર્યની બહુ શ્રદ્ધા છે માટે એનો આધાર આપીને અમે સ્થાપણું કે વ્યવહાર ને નિમિત્તથી કાર્ય થાય. અરે ભગવાન! વ્યવહાર છે એમ કહ્યું છે અમૃતચંદ્રઆચાર્ય અને કુંદકુંદઆચાર્ય બેયે અને અનંતમુનિઓએ કહ્યું છે. કોઈ મુનિમાં ફેર નથી. કોઈ મુનિના કથનમાં ફેર ન હોય, સાચા મુનિ જે છે પૂજ્યપાદ સ્વામી થયા, અકલંક દેવ થયા, દ્રવ્યસંગ્રહના નેમિચંદ સિદ્ધાંત ચક્રવર્તી થયા, મહાન સમંતભદ્ર થયા, એ બધા મુનિઓ ભાવલિંગી સંત બધાનું કથન એક જ પ્રકારનું છે. કોઈનું કાંઈ ફેર છે જ નહીં, સત્યના ડંકા બધાએ માર્યા છે. કોઈ કોઈ અપેક્ષાએ ક્યાંક વ્યવહારથી પ્રધાન કથન કર્યું હોય, નિશ્ચયને ગૌણ રાખ્યું હોય પણ નિશ્ચયનો આશ્રય કરવાનો તો કોઈએ ગૌણ કર્યું નથી.

“માટે, વ્યવહારનયનું શ્રદ્ધાન છોડી....” લ્યો,લ્યો આવ્યું. વ્યવહારનયના કથનો જૈન દર્શનમાં ચાર અનુયોગમાં ઘણાં ચાલ્યા. એનું શ્રદ્ધાન છોડી “નિશ્ચયનયનું શ્રદ્ધાન કરવું યોગ્ય....” છે. દેખો! જેટલું શાસ્ત્રમાં નિશ્ચયથી સાચું અનુપચારી કથન હોય તે વાત સાચી છે એમ એણે માનવી જોઈએ. જેટલું વ્યવહારનયના પરાશ્રિત કથન હોય તે ઉપચારી, અન્યથા વ્યવહારનયનું કથન છે એમ જાણીને તેની શ્રદ્ધા છોડવા જેવી છે. કહો સમજાણું કાંઈ? ધરમચંદજી! કયા વ્યવહાર વ્યવહાર કિતના લાભદાયક ઉસમેં આતા હૈ? (શ્રોતા : આતા તો હૈ ને?) આતા હૈ, તો ન આવે તો તો વીતરાગ થઈ જાય, આવે છે તો એની વાત છે. સમ્યગ્દષ્ટિને નિશ્ચયનો આશ્રય જ્ઞાનઘનનો હોવા છતાં, જ્ઞાનઘનમાં પૂરી સ્થિરતા જબ લગ ન હોય તબ લગ બરાબર દેવ, ગુરુ, શાસ્ત્ર ભક્તિ, પૂજા, દાન, દયા એવા શુભ ભાવ

આવ્યા વિના રહેતા નથી. આવે ખરા પણ એનાથી ધર્મ થાય એમ એ માને નહીં. કહો સમજાણું કાંઈ? એ પાપથી બચવા માટે અથવા એ કાળે તે ભાવ જ હોય છે. કહો સમજાણું કાંઈ? બધી સમજવા જેવી વાત છે ભાઈ આ તો એવી છે કે શું થાય?

કથન કોઈ બીજી જાતના ને ભાવ અભિપ્રાયમાં સંતોના બીજા હતા, અંતરનો એકલો જ્ઞાનઘન ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ, એનો જ આશ્રય કરાવવાનો લક્ષ ફેરવીને કરાવવાનો આશય છે આ ગાથાનો. બારે અંગ ને ચૌદ પૂર્વનો. કથન પદ્ધતિ બે પ્રકારે ચાલે પણ વસ્તુ એક પ્રકારે સાચી ને એક પ્રકારે ઉપચારના કથનો છે. “માટે વ્યવહારનયનું શ્રદ્ધાન છોડી....” જેટલા જૈન શાસ્ત્રમાં ચાર અનુયોગમાં વ્યવહારનયની આજ્ઞાના પરાશ્રિતના કથનો આવે, જેમાં પરદ્રવ્યનું લક્ષ આવે એટલા બધા ભાવો એ ધર્મ નથી એમ શ્રદ્ધા કરવા લાયક છે. એ પણ વ્યવહારધર્મ છે ને? એમ હોય છે, પણ વ્યવહારધર્મ એટલે ધર્મ નથી. નિશ્ચયથી ધર્મ તે સત્ય છે. વ્યવહારધર્મ તે અસત્ય છે એટલે કે ધર્મ છે નહીં. પણ નિમિત્ત દેખીને, સહચર દેખીને, નિશ્ચયની દૃષ્ટિની સ્થિરતાના ભૂમિકામાં એ જાતની કષાયની મંદતાની યોગ્યતા વ્યવહારે મૈત્રીથી ગણીને એને ઉપચારે મોક્ષમાર્ગ કહેવામાં આવે છે, પણ એ શ્રદ્ધા છોડવા જેવી (છે). વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ નથી એમ માનવા જેવું છે. સમજાણું કાંઈ?

હવે કહે છે વ્યવહારનય હવે આને છોડી, “નિશ્ચયનયનું શ્રદ્ધાન કરવું યોગ્ય છે....” માથે આવ્યું તું? માથે જુઓ, “શ્રદ્ધાન તો નિશ્ચયનું રાખીએ પરંતુ પ્રવૃત્તિ વ્યવહારરૂપ રાખીએ. એમ બે નય અમે અંગીકાર કરીએ....” ત્યારે કહે કે નહીં એમ બનતું નથી. કારણકે “નિશ્ચયનું નિશ્ચય ને વ્યવહારનું વ્યવહાર શ્રદ્ધાન કરવું યોગ્ય છે. એક જ નયનું શ્રદ્ધાન થતાં તો એકાંત મિથ્યાત્વ થાય છે....” છે? પાટણીજી માથે જુઓ, આંહી પાછા ના પાડે છે, ન્યાં કહે એકાંત મિથ્યાત્વ થાય છે. (શ્રોતા : ...) એ વ્યવહારે વ્યવહાર જે પ્રકારે છે તે પ્રકારે છે એમ શ્રદ્ધા જોઈએ, પણ શ્રદ્ધામાં આદરણીય કરવો જોઈએ નહીં. વ્યવહારને વ્યવહાર તરીકે ભૂમિકા પ્રમાણમાં આવે, એ નથી જ આવતો, ને ન જ હોય, તો એક નિશ્ચયનયની એકાંત મિથ્યાદૃષ્ટિ થાય છે, અને એ વ્યવહારથી ધર્મ થાય છે એમ અંગીકાર કરે તો નિશ્ચય અને વ્યવહાર બે નય રહેતા નથી. સમજાય છે કાંઈ?

કેટલું એક સાદી હિંદી ભાષામાં ટોડરમલજીએ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને કેટલું કામ, સત્યને ડંકાની ચોટ પર બહાર પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. દુનિયાની કાંઈ દરકારે રાખી નથી, અમારે આ કહેવાથી બહાર પાડવાથી સમાજની પ્રતિક્રિયા શું થશે? અમને માનશે કે નહીં? અમારી નિંદા કરશે, અવહેલના કરશે, સત્યનું રહસ્ય ખોલવામાં પ્રતિક્રિયા જગતમાં શું થાય

તે જ્ઞાનીને જોવાનું રહેતું નથી. સમજાણું કાંઈ? લોકો કેમ બોલશે, કેમ થાશે, હવે એને ઘેરે રહ્યા લોકો તારે શું કામ છે? સત્યને સત્ય રીતે અનંત તીર્થકરોએ કહ્યું છે, ગણધરોએ ગૂંથ્યું છે શાસ્ત્રમાં, આચાર્યોએ દાંડીની ચોટ પર આ અંથો ટીકા અને શાસ્ત્રો લખ્યા છે. વ્યવહાર જ્યાં જ્યાં અમે, અમે કહ્યો હોય તીર્થકરો ને મુનિઓ કહે છે, કે અમે વ્યવહાર જ્યાં જ્યાં કહ્યો હોય પરદ્રવ્યાશ્રિત, એની શ્રદ્ધા છોડજે. અરે! પણ તમે કહ્યું છે ને પ્રભુ! અમે કહ્યું છે કે એ બંધનું કારણ છે પણ વચમાં આવે છે એ જણાવવા માટે કહ્યું છે, અને એની શ્રદ્ધા ન કર કે આવે જ નહીં, નિશ્ચય એકાંત મિથ્યાત્વ થાય છે, અને આવે માટે આદરણીય છે ધર્મને માટે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. સમજાણું કાંઈ?

ક્યું નરેશચંદ્રજી! સમજમે આતા હૈ? ભાઈ ગુજરાતી ચલતે હૈ ને યહાં તો હવે કહે છે કેમ? એ તો વાત કરી. હવે વ્યવહારની શ્રદ્ધા છોડવા યોગ્ય છે એનું કારણ શું? કારણ દેવું પડે ને કે વ્યવહારનયે ભગવાન કહે, શાસ્ત્ર કહે અને તમે કહો કે એ શ્રદ્ધા છોડવા જેવી છે. એ આદરવા જેવી (નથી). કાંઈ કારણ? કે હા, “વ્યવહારનય સ્વદ્રવ્ય ને પરદ્રવ્યને કોઈના કોઈમાં મેળવી નિરૂપણ કરે છે....” એ છેલ્લો શબ્દ લેવો. છે? વ્યવહારનયનું એવું કથન છે કે સ્વ દ્રવ્યને પરદ્રવ્ય કહે અને પરદ્રવ્યને સ્વદ્રવ્ય એવું વ્યવહારનય પરદ્રવ્યઆશ્રિત કથન એકબીજાના આશ્રયમાં ભેળવી, અને કોઈના કોઈમાં મેળવી નિરૂપણ કરે છે. મેળવી ન્યાંથી લેવું. “સ્વદ્રવ્ય-પરદ્રવ્ય, તેના ભાવ અને કારણ ત્રણ બોલ છે....” ત્રણેની હાજરી દરેકને કોઈના કોઈમાં મેળવી એમ લેવું, વ્યવહારનય, એક દ્રવ્યનું કથન ચાલતું હોય ત્યાં બીજા દ્રવ્યમાં નાંખી દે એનું. જેમ કે આત્માને વિકાર થાય તો વ્યવહારનય કહે એ કર્મને લઈને થયો. સમજાણું કાંઈ?

એ કર્મનું દ્રવ્ય છે એ કર્મનું કાર્ય છે એમ વ્યવહારનય કહે એવી શ્રદ્ધા છોડવા લાયક છે. “એક દ્રવ્યને બીજા દ્રવ્યમાં....” સમજાણું? આત્મા જડની ક્રિયા કરી શકે કે જડને હલાવી શકે એમ માનવું જોઈએ એવું એક કથન આ જયધવલમાં આવે છે. જયધવલ જુઓ, નિમિત્ત - નિમિત્ત સંબંધ છે એમ શ્રદ્ધા કરવી એવી ટીકા છે હાં. આ રોગ આવે તો દવાથી રોગ મટી જાય છે, ફલાણું થાય છે, ઈચ્છા થાય ને શરીર હાલે છે એવું નિમિત્ત નિમિત્ત સંબંધ છે એવી બરાબર શ્રદ્ધા... એ નિમિત્ત-નિમિત્ત સંબંધ છે, પૃથક પૃથક થાય એમ શ્રદ્ધા કરવી. પણ એ શ્રદ્ધા કરીને તે સંબંધને છોડવા માટે વ્યવહારની શ્રદ્ધા છોડવા લાયક છે. ઓહોહો! સમજાણું કાંઈ? વ્યવહારનય એટલે? પરઆશ્રયે કથન કરનાર, કરવાવાળું. ભાઈ, કર્મનો નાશ થાય તો જીવને મુક્તિ થાય, વજ્રઋષભનારાય સંઘયાણ હોય તો જીવ દ્રવ્યમાં કેવળજ્ઞાન

પામવાનો વખત થાય. એ પરદ્રવ્યને લઈને સ્વદ્રવ્યમાં કાંઈ થાય એમ ખતવે એ વ્યવહારનય છે. “એ કોઈના કોઈમાં મેળવીને નિરૂપણ કરે માટે એવા શ્રદ્ધાનથી મિથ્યાત્વ છે....” છે મણીભાઈ ! “એવા શ્રદ્ધાનથી મિથ્યાત્વ છે....”

વજ્રનારાયસંઘયાણથી જીવને લાભ થાય, મનુષ્ય દેહથી જીવને લાભ થાય, પરદ્રવ્યથી જીવને લાભ થાય, એવા કથનો શાસ્ત્રમાં આવે એ વ્યવહારનય એક દ્રવ્યને બીજા દ્રવ્યમાં મેળવીને વાત છે, એમ માને તો મિથ્યાત્વ છે. સમજાય છે કાંઈ ? બહુ ઝીણું શાંતિભાઈ ! જગતને હારે મેળવવા માંગે તો ક્યાંય મેળ ખાય એવું નથી. વ્યવહારનય એટલે શું ? વાત કરી ગયા કે પરાશ્રિત વ્યવહાર કીધું ને ? પરાશ્રિત વ્યવહાર માથે કહી ગયા હતા, કે જેટલો અધ્યવસાય છોડાવ્યો તો હું તો એમ જ માનું છું કે આ ભગવાન જ્ઞાયકભાવ જ્ઞાનઘન એનો આશ્રય છોડીને જેટલો પરઆશ્રય કરવા લાયક ભાવ થાય, સર્વ છોડવા લાયક છે. કારણકે પર એક દ્રવ્ય સિવાય પરદ્રવ્યના આશ્રયનો પછી ત્રિલોકનાનાથ તીર્થકરનો આશ્રય થઈને ભાવ થાય એ પણ છોડવા લાયક છે.

પોપટભાઈ ! આ સમ્મેદશિખરની જાત્રા કરવાના ભાવ થાય પરાશ્રિત. એ ભાવ શુભ છે, શ્રદ્ધામાં ધર્મ છે એમ છોડવા લાયક છે તો સમ્મેદશિખરની જાત્રાથી જન્મમરણ મટી જાય એ કેશવલાલભાઈ ! આવે છે કે નહિ ઓલામાં ? એકવાર વંદે જો કોઈ, નરક-પશુ ન હોઈ, એ તો એક દ્રવ્યના બીજા દ્રવ્યનો આશ્રયના કથન વ્યવહારનયના છે એકદ્રવ્ય બીજાદ્રવ્યના... ન્યાં (ત્યાં) સમ્મેદશિખર તો પરદ્રવ્ય છે. પરદ્રવ્યને આશ્રયે આત્માને સંસાર છૂટે, ત્રણકાળ, ત્રણલોકમાં ? ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં નહીં. સમજાય છે કાંઈ ? પણ ધર્મીને ભગવાનના સાક્ષાત્દર્શન નથી એને કાળે એને પ્રતિમાના અને સમ્મેદશિખર આદિના દર્શનનો ભાવ સમકિતી ધર્મીને આવ્યા વિના રહે નહીં. એને સમજે છે કે આ કષાયની મંદતા એ પુણ્યબંધનું કારણ છે. વ્યવહારે તેને નિશ્ચયની દૃષ્ટિ હોય એને વ્યવહારે એને ધર્મ પણ કહેવામાં આવે છે, પણ એ શ્રદ્ધામાં આદરણીય નથી. સમજાણું કાંઈ ?

“એક દ્રવ્યને બીજા દ્રવ્યમાં....” પહેલું સારું શરીર હોય, શરીર સારું હોય તો વિચાર સારા આવે, ફલાણું થાય અથવા શાસ્ત્રમાં આવે કથન જુઓ, ઓલા મુનિના આવે છે ને ? મુનિ આત્મધર્મ સાધન કરતા હોય, આત્માજ્ઞાન સાધન, ચારિત્ર આનંદ એના શરીરને પોષણ માટે શ્રાવક આહાર આપે, એ આહાર આપ્યો એણે મોક્ષ આપ્યો એમ પદ્મનંદિ પંચવિંશતિમાં, પદ્મનંદી નિઝંથ ભાવલિંગી સંત કહે. કહો જ્ઞાનચંદ્રજી ! વો લિખાણ હૈ પદ્મનંદિ પંચવિંશતિમેં, ક્યા ? કે જો કોઈ ભાવલિંગી સંત આત્મજ્ઞાની ધર્માત્મા, સમ્યગ્દર્શન,

જ્ઞાન ચારિત્ર સહિત હૈ, નગ્ન બહારમેં નગ્નદશા સહજ હો ગઈ હૈ, આ ઉસકો કોઈ આહાર આપે તો કહતે હૈ પદ્મનંદિઆચાર્ય ભાવલિંગી સંત હજાર વર્ષ પહેલે, નવસો વર્ષ પહેલે જંગલમેં રહતે થે, પદ્મનંદિ પંચવિંશતિ બનાયા, પદ્મનંદિ પંચવિંશતિ આપણે પર્યુષણમાં વંચાય છે કેટલાક અધિકાર. કહે છે કે એણે મોક્ષ આપ્યો. કેમ? કે મોક્ષમાર્ગ સાધે છે મુનિ એને શરીર સાધન છે, શરીરને આહાર સાધન છે, આહારનો દેનારા તે શ્રાવક સાધન છે માટે શ્રાવકે એને મોક્ષ આપ્યો. આવે છે હોં આ પદ્મનંદિ પંચવિંશતિમાં. આતે હૈ? તો “એ પર વ્યવહારનય સ્વદ્રવ્ય ને પરદ્રવ્ય ને કોઈના કોઈમાં મેળવીને નિરૂપણ કરે છે....” સમજાણું કાંઈ?

એમાંય બહુ લખ્યું છે પદ્મનંદિમાં આ બધી ગાથાઓ છે ત્યાં વ્યવહારોડભૂયત્યો શ્રુત પરિચિત અનુભુતા અને બધી ગાથાઓમાં, જો પરસદિઅપ્પાણં અબદ્ધ સ્પૃષ્ટં એ બધી પદ્મનંદિમાં ગાથાઓ છે. એ મુનિઓ તો જે કોઈ દિગંબર સંતો ભાવલિંગી મુનિઓ થયા, એની એક જ પ્રકારની ધારા હતી. પછી સાધારણ મુનિ હો કે વિશેષ બધાના મૂળ વાતમાં ક્યાંય ફેર છે જ નહીં ક્યાંય, પણ કોઈને કંઈ વિકલ્પની સ્થિતિ ઊભી થઈ કથન થવાની કોઈને કંઈ થઈ. સમજાણું કાંઈ? “વ્યવહારનય સ્વદ્રવ્ય ને પરદ્રવ્યને ભેળવીને કોઈના કોઈમાં....” એ આહાર આપ્યો ત્યાં મોક્ષ થયો. નવનીતભાઈ! એના એ પદ્મનંદિકાર કહે અંદર, વ્યવહાર તે અભૂતાર્થ. જેટલા વ્યવહારના કથન હમણાં મેં પણ કહ્યા એ બધા અભૂતાર્થ છે, અને શ્રદ્ધામાંથી છોડવા લાયક છે. અરે! આ કઈ રીતે સમજવું?

(શ્રોતા : વ્યવહાર વ્યવહારથી પૂજ્ય છે) એ વ્યવહાર પૂજ્ય છે. વ્યવહારે વ્યવહાર પૂજ્ય નથી? ભગવાનની સ્તુતિ દેવ, ગુરુ પૂજ્ય છે ને? વ્યવહારે વ્યવહાર પૂજ્ય છે. નિશ્ચયથી પૂજ્ય નથી, ઉપચારથી પૂજ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? નિશ્ચયથી સ્વદ્રવ્ય જ્ઞાયકભાવ પૂજ્ય છે સમજાણું આમાં? આહાહા! એનું જ્ઞાને યથાર્થ કરે નહીં. શ્રદ્ધામાં બરાબર વાતને રૂચિગત કરીને મેળવે નહિ અને બાહ્ય એકલા પ્રવૃત્તિ ને ક્રિયાકાંડ જ્યાં કરે ત્યાં તો ઓહોહો! ધર્મ થ્યા ને આણે ધર્મ કર્યા, એ તો બધા હેરાન થવાના ચોરાશીના અવતાર રૂબવાના બધા લખણ છે. “વ્યવહારનય....” લ્યો સમજાણું કાંઈ?

એક આવે છે કાર્તિકેય અનુપ્રેક્ષામાં ગાથા પુદ્ગલની શક્તિ તો જુઓ એમ આવે છે ભાઈ કાર્તિકેય અનુપ્રેક્ષામાં આવે છે ને પંડિત હારે વાત થઈ હતી બંસીધરજી હારે, પુદ્ગલની શક્તિ તો જુઓ, કે ભગવાન આત્માનું કેવળજ્ઞાન ત્રણકાળ ત્રણલોકને જાણે એને કેવળજ્ઞાનાવરણીય પુદ્ગલની શક્તિએ રોકી દીધું. એ એકદ્રવ્યમાં બીજાદ્રવ્યને મેળવીને વાત

કરી છે. સમજાણું કાંઈ? ઘાત બાત કોણ... ત્રણ કાળ ત્રણ લોકમાં કર્મ આત્માને ઘાતે પર્યાયને એ ત્રણકાળમાં બનતું નથી. એ કહે જુઓ ભગવાને ઘાતી કર્મ કહ્યા, ઘાતી કર્મ કહ્યા. તો ઘાતી તો ઘાત કરે ત્યારે કહ્યા છે કે નહીં? એ અસત્ય વ્યવહારનયે કહ્યા. ઘાતીકર્મ આત્માને ઘાત, પરદ્રવ્ય સ્વદ્રવ્યને ઘાત કરે, એ ત્રણકાળમાં બનતું નથી.

કેટલા લખાણ આવે છે એવા બહુ ઓલા કહે લ્યો આધાર આપીએ. ભાઈ એવા કહે તો અનંતા છે લાવીએ અમેય, પણ માલ શું છે એ તો બધા વ્યવહારના કથનો ઉપચારનું નિમિત્તપણું કોણ હતું એને જણાવવા એ બધા કથનો છે. લ્યો સંઘયણ આમ હોય તો આમ થાય, લાવો, એક વજ્રઋષભનારાયસંઘયણ વિનાનો કેવળ પામ્યો હોય તો એમ. લાવો એક વજ્રનારાય... વજ્રનારાય સમજાય છે? લ્યો આવો... આવો મૂળચંદ્રજી! કિતના આયા હૈ? હૈ? (શ્રોતા : આઠ) આઠ. અચ્છા! આજે સવારમાં એ વહેલા આવ્યા છે નાહી ધોઈ ટાઈમ તો થાયને! સમજાય છે કાંઈ? પંડિતજી સમજમેં આતે હૈ કે નહીં? ક્યા દેખો? આ તો શાસ્ત્ર પોકાર કરતે હૈ. વ્યવહારનયનું એવું કથન શાસ્ત્રમાં છે કે એક દ્રવ્યને બીજાદ્રવ્યમાં મેળવીને વાત કરે, સમજાય છે કાંઈ? કેવલજ્ઞાનની આત્માની શક્તિ તે કેવળજ્ઞાનાવરણીય જે જડ કર્મ ઘાત કરી નાંખે છે, એવો સ્વામી કાર્તિક બાર ભાવનાના અધિકારમાં અધિકાર છે. એ એકદ્રવ્યને બીજાદ્રવ્યના કથનની વાત છે એમ માને તો તે મિથ્યાદષ્ટિ છે.

જ્ઞાનાવરણીએ જ્ઞાનને ઘાત કર્યું, જ્ઞાનાવરણીય પર, જડ ચીજ છે એ આત્માની ગુણની પર્યાયને ઘાત કરે એમ માનવું તે મિથ્યાદષ્ટિનું લક્ષણ (છે). આહાહા! આ શાસ્ત્રમાં લખાણ કે જ્ઞાનાવરણીય, જ્ઞાનાવરણીય એને કહ્યું, શું કહ્યું? જ્ઞાનને આવરણ કરનારા છે જ્ઞાનાવરણીય પરદ્રવ્ય જ્ઞાનને આવરણ કરનાર છે એમ લખ્યું. લખ્યું એ નિમિત્તના કથન છે એને એમ માની લે, વ્યવહારનયથી સ્વદ્રવ્ય પરદ્રવ્યના ભેળવીને કથન કર્યા છે. એ વ્યવહારનયનું એમ માની લે કે એણે ઘાત કર્યો મિથ્યાદષ્ટિ છે. સમજાય છે કાંઈ? “વ્યવહારનય સ્વદ્રવ્ય-પરદ્રવ્યને....” ઓલા પાછળ લેવું હોં “કોઈના કોઈમાં મેળવીને નિરૂપણ કરે છે....” એટલે કોઈને કોઈમાં મેળવીને માન્યતા કરે છે. એ માન્યતા સાચી નથી. સમજાણું? ઘણાં દાખલા એવા જેટલા અત્યારે તકરારમાં ઊઠે છે. ભાઈ, આત્મામાં એ ભાવમાં લઈ લઈએ “અને તેના ભાવોને....” તેના ભાવોને. કોના? એક દ્રવ્યના ભાવને બીજા દ્રવ્યનો ભાવ, અને બીજા દ્રવ્યના ભાવને સ્વદ્રવ્યનો ભાવ, એમ વ્યવહારનય કહે. એ રાગને મોક્ષમાર્ગ કહે, વ્યવહારનય રાગને મોક્ષમાર્ગ કહે. મોક્ષમાર્ગ તો વીતરાગી આત્માની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન, નિર્વિકલ્પ એને મોક્ષમાર્ગ કહેવાય છે.

વ્યવહારનય એકભાવને બીજાભાવને મેળવીને કહે છે એ વ્યવહારને જે કાંઈ નિશ્ચય મળ્યો એમ વ્યવહારનય કથન કરે છે. પંચાસ્તિકાયમાં લખાણ એવા આવે કે વ્યવહારનયથી હળવે હળવે શુદ્ધતા વધતી જાય. અમૃતચંદ્રઆચાર્યનું કથન ટીકામાં ધોબી શીલા ઉપર કપડાને ઝીંકતો શું કીધું? ઝીંકતો સમજાણું? પણ અમારી ભાષામાં ઝીંકતો, ઝીંકે આમ શીલા ઉપર ઓલા લુગડાને પાણીમાં બોળી ઝીંકતો અને સાબુ અંદર લગાડીને મેલ કાઢે છે, એમ વ્યવહારરત્નત્રય દ્વારા, ધર્મીજીવ હળવે હળવે શુદ્ધિ વધારતો જાય એમ લખાણ છે. અમૃતચંદ્રઆચાર્ય મુનિની ટીકામાં, આચાર્ય કહે છે કે એ બધા અમારા વ્યવહારનયના કથન છે. વ્યવહારથી નિશ્ચયને હળવે હળવે શુદ્ધતા માન તો મિથ્યાદષ્ટિ છે શું થાય! સમજાણું કાંઈ ?

આચાર્ય પોતે કહે છે કે અમે ન્યાં લખ્યું છે એ વ્યવહારથી છે. પરદ્રવ્યના આશ્રયના જેટલા... મોક્ષમાર્ગ સ્વદ્રવ્યાશ્રિત છે અને રાગ છે એ પરદ્રવ્યાશ્રિત છે. પરદ્રવ્યાશ્રિત રાગથી સ્વદ્રવ્યને લાભ થાય, સ્વદ્રવ્યના ભાવને નિર્મળને લાભ થાય એ વાત ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકમાં સાચી નથી. સમજાણું કાંઈ? કહો મૂળચંદ્રજી! એસા વ્યવહાર નિશ્ચયકા ચલતા હૈ. ડોક્ટર આવ્યા ડોક્ટર, આવો આવો અહીંયા, ન્યાં કેમ બેઠા? પછી વાત. પૂરું થવા આવ્યું. સમજમેં આયા ?

વ્યવહારનય એક સ્વચૈતન્યના વિજ્ઞાન ઘનના અવલંબન સિવાય વ્યવહારનય પરના અવલંબનના સ્થાને પરના અવલંબનના ભાવથી લાભ થાય, આત્માની નિર્મળ પર્યાયમાં વ્યવહાર ને રાગ ને પુણ્યથી લાભ થાય, એમ વ્યવહારનય કથે છે, એમ માને તેને મિથ્યાત્વ લાગે છે. એક પુસ્તક તો આપો ડોક્ટરને છે કે નહિ પુસ્તક? જુઓ આ લખ્યા, ઉસમેં લખ્યા હૈ. (શ્રોતા : ...) સોનગઢનું ક્યાં છે? આ તો ટોડરમલનું છે. આ તો ટોડરમલનું હિંદી છે એનું ગુજરાતી અક્ષરે અક્ષર છે. અને ટોડરમલે ઘરનું ક્યાં કહ્યું'તું? શાસ્ત્રના આધાર આપીને વ્યવહારોઅભૂત્યો જે અગિયારમી ગાથા આ એને આધારે બધી વાત કરી રહ્યા છે. શાસ્ત્રમાં ભગવાન ત્રિલોકનાથ પરમાત્માએ કહેલું, કુંદકુંદઆચાર્યે સંઘરીને કથેલું. વ્યવહાર અભૂતાર્થ. એક અગિયારમી ગાથા સમયસારની જૈન શાસનનો થાંભલો. જૈન શાસનની મૌલિક ચીજ મુખ્યપણે, વ્યવહાર અસત્યાર્થ. એ વ્યવહારનયથી વ્યવહારની પર્યાયથી કે રાગથી, પુણ્યથી જીવને મોક્ષમાર્ગ થાય એમ વ્યવહારનય કહે એ કેમ કે કોઈ દ્રવ્યમાં કોઈ દ્રવ્યને ભેળવીને અને તેના ભાવને, એ કોઈ દ્રવ્યની પર્યાયને કોઈ દ્રવ્યની પર્યાય વ્યવહારનય કહે, કહે એવી માન્યતા એવા શ્રદ્ધાનથી મિથ્યાત્વ છે. એવા શ્રદ્ધાનથી મિથ્યાત્વ થાય. મુળચંદ્રજી!

નિ:શંક, નિ:શંક ક્યાં ગયા ડૉક્ટર! શું કીધું? અંજન ચોર નિ:શંક હુઆ. નિ:શંક હુઆ તો સમ્યગ્દર્શન હુઆ એ વ્યવહારનયનું કથન એકમાં બીજાને ભેળવીને કર્યું છે. એ તો બહુત લાંબો વ્યવહાર એ તો. સમજાય છે કાંઈ? જુઓ રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર એમાં આઠેય જે નિ:શંક, નિ:કંખના દાખલા આપ્યા છે એ બધા ભવિષ્યમાં નિશ્ચય પામ્યા છે એનો વ્યવહારમાં આરોપ અને વ્યવહારનો આરોપ એક અંશમાં કર્યો છે. એ માને કે આને લઈને નિશ્ચય પામ્યા એમ વ્યવહારના કથન એક બીજા પર્યાયનું કથન કરે એ માને તો મિથ્યાત્વ છે. ભારે ભાઈ! રત્નકરંડ શ્રાવકાચારમાં આઠ બોલ આવા આવે છે કે નહીં? વ્યવહારનયના કથનો જુદી જાતના હોય તેથી કરીને એનાથી લાભ થાય એમ ત્રણ કાળ ત્રણલોકમાં નથી. માટે અહીંયા ટોડરમલજી કહે છે. “વ્યવહારનય સ્વદ્રવ્ય-પરદ્રવ્યને કોઈના કોઈમાં ભેળવી એના ભાવોને કોઈના કોઈમાં ભેળવી નિરૂપણ કરે છે. માટે એવા શ્રદ્ધાનથી મિથ્યાત્વ છે....” એવી શ્રદ્ધા રાખે તો તો મિથ્યાત્વ ટળતું નથી, લ્યો વળી કીધું છે ને જાત નથી આવતી?

કોઈ રાણીએ પ્રભાવના કરી, દેવો આવે છે ને? આઠ કથા હરિસેન ચક્રવર્તીની મા, એ બધા વ્યવહારના કથન છે. એ શુભરાગ આવ્યો જે હોય પણ એ શુભરાગને લઈને સમ્યગ્દર્શન આવે કે શુભરાગને લઈને મોક્ષમાર્ગ થાય એમ જે વ્યવહારનયના કથન છે, એમ માને તો મિથ્યાત્વ લાગે છે. આ મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક ચલતે હૈ. ટોડરમલજી કી બાત ચલતે હૈ. ટોડરમલજી કી નહીં, ભગવાનમલકી બાત ચલતી હૈ. સમજાણું કાંઈ? બે વાત થઈ.

હવે એક આવ્યું કારણ ને કાર્ય મોટા વાંધા. “ત્રીજો બોલ કારણ-કાર્ય....” કારણ - કાર્ય ત્રીજા બોલ આવ્યા. એ નિમિત્ત કારણથી આંહી કાર્ય થાય, એમ વ્યવહારનયના કથનો આવે એમ એ માને તો મિથ્યાત્વ છે. હૈ ઉસમેં દેખો, ત્રણ બોલમાં તો આખા વ્યવહારનયના જેટલા કથન પદ્ધતિ છે બધાને સમાડી દીધું. “વ્યવહારનય કારણ-કાર્ય આદિકને....” આદિ શબ્દ વાપર્યો ને સ્વદ્રવ્ય-પરદ્રવ્ય એના ભાવ એ આદિ કારણ વ્યવહાર ને નિશ્ચયકાર્ય. નિમિત્ત કારણ ને શુદ્ધ ઉપાદાનમાં લાભ થાય એમ વ્યવહારનયના કથનો, કારણ કો’ક ને કાર્ય ક્યાંક ભેળવીને વાત કરે, એમ માને તો તેને મિથ્યાત્વ લાગે છે. છે ને ભાઈ! ચોખ્ખી વાત લીધી છે. આ કારણ-કાર્યના વાંધા.

આંહી ટોડરમલજી કહે છે કે કારણ - કાર્ય આદિકને કોઈના કોઈમાં ભેળવી કથન વ્યવહારનય કરે છે. ભગવાનની પ્રતિમાના દર્શન થઈ શુભ પરિણામ થાય એ કારણ ને આંહી કાર્ય એ વ્યવહારનય કથન કરે છે, એમ માને કે એનાથી થયું એમ માને તો

મિથ્યાત્વ લાગે છે. સમજાણું કાંઈ? અથવા સમ્યગ્દર્શનના કારણો જે વેદના કહ્યા દેવત્ત્વદ્વિ કહ્યા, શ્રવણ કહ્યા, એ હતું તો આંહી સમ્યગ્દર્શન એને કારણે આ ભાવને લઈને આંહી કારણ ને લઈને અહીં કાર્ય થયું, એમ વ્યવહારના કથનો શાસ્ત્રમાં આવે એને જાણવા જોઈએ, પણ માને કે એ કહ્યું તે બરાબર છે, તો કારણ-કાર્યનો મોટો ગોટો ઊઠીને એને મિથ્યાત્વ લાગે છે એને ધર્મ થતો નથી.

વિશેષ કહેશે.....

॥ પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ ॥